Nro 18.

Do Nru. 180 Gazety Korresp. Warsz: i Zagr: 1821.

ROZMAITOŚCI.

I.

O obyczaiach turków.

(*Pokończenie*)

Żadne przepisy religiine nie są gorliwiey wypełniane, żadne prawo nie iest ściśley uskuteczniane, u iakiegokolwiek bądź ludu, iak obmywania się i kąpiele u turków. Każdy muzułmanin musi się obmyć przed pięciu modlitwami dziennemi, przed i po iedzeniu, w innych zaś razach nakazywanych iakieśmy wyżey namienili przez religiią, mąż i żona powinny całkowitey użyć kąpieli. Kobiety maią szczególnieysze upodobanie w kąpielach i oczekuią ich z niecierpliwością dla tego, iż tam wolne są od wszelkich uprzedzeń przyiętych i poświęconych zwyczaiem. W łazienkach to różne pospolicie bywaią schadzki, tamto rozmawiaią się bez obawy, tam wyższego tonu turczynki mogą okazać przepych i okazałość ubioru tyle dla nich maiący wdzięku. Używaią, tam nayczęściey same i częstnią zaproszonych gości *Moką*, wzmacniaiącemi napoiami, a częstokroć i wieczerzami wytwornemi. Rozchodzą się tam zewsząd pachanidła i wonie, wieczorem zaś odzywa się muzyka, przybywaią skoczkowie, i t. p. Turczynki klassy niższey znayduią tam także lubo nie tak świetne przecież niemniey przyiemne rozkosze. Zwyczayna kawa, tiutuń, chłoniki, owoce, to im i wzmacnia siły i uprzyiemnia zabawę. Pochlebia to w tedy ich próżności okazanie koszuli cienkiey, czystych spodni, sukni, naszyyników i innych ozdób. Zupełnie ich iuż nareście iest tryunf kiedy włosy są utrefione, brwi i powieki pomalowane czarno, a paznokcie u rąk i u nóg żółto - pomarańczowo.

Wpływ iaki maią kobiety na sprawy i wypadki publiczne, na rozdawanie urzędów, na udzielanie kary i łaski, daleko iest większy aniżeli z odosobnionego ich życia spodziewać się można było. Haremy są mieyscem schadzek, gdzie powtarzane bywaią różne zdarzenia i nayciekawsze wypadki w mieście. Kobiety iakiegokolwiek bądź stanu i wieku, przychodzą tam prosić za swoiemi mężami albo krewnymi, a częstokroć i wzywać pomocy przed prześladowaniem możnego. Każda okoliczność przechodzi naywprzódy przez naradę kobiet, niż doydzie do W. Sułtana, częstokroć zaś wy-

zwolone niewolnice lub nayniższey klassy ludu kobiety, otrzymuią tam opiekę, któ rey bezskutecznie gdzieindziey szukały. Turczynki znoszą się zawsze z sobą i dzia łaią zgodnie. Są one nieubłagane w swey zemście, i rzadko zapominaią pomścić się za wyrządzoną im zniewagę.

Opisanie Stambułu.

Stambuł, po turecku Jstambol, albo mieysce żyzne, dawniey Bizancyum. Arabowie, Persowie i inne narody wschodnie zowią go Konstantiniach, od imienia Konstantyna Wielkiego, pierwszego Cesarza Chrześciańskiego, który założywszy to miasto, stolicę Rzymu tam przeniosł w r. 530. Równie iako i Rzym wzniesiony iest na siedmiu wzgórzach; stąd nazwany był nowym Rzymem, ale nieznayduią się dzisiay żadne iuż prawie pomniki i Konstantyn nie poznał by zapewnie swoiego miasta. Miasto to wzięte r. 1453 po 54 dniowém oblężeniu przez turków, i od tego czasu stało się iuż stolicą Turcyi. Uchroniwszy się od zniszczenia i wściekłości barbarzyńców, Stambuł, był naywiększém i naypięknieyszém w europie miastem. Przez cały czas rządu Cesarzów greckich był iedynêm prawie europeyskiém handlowém mieyscem we względzie płodów indyyskich; a oraz i mieyscem zbierania się wypraw krzyżowych, skąd niezmierne ciągnął korzyści, będąc nareście, na naywyższym szczeblu swey chwały, wszyscy europeyscy pisarze wspominali o nim z nayweiększém uszanowaniem.

Stambuł iest dzisiay iedném z naypysznieyszych miast całego świata, ale pod względem swego położenia. Stolica ta rozciąga się w kształcie tróykąta, z której strona iedna obróconą iest na stały ląd, a dwie na morze. Żadne zapewnie miasto nie ma zewnętrznego tak wspaniałego widoku, ani też więcey zawodzącey wewnętrzney postaci, iak Stambuł. Jest to powszechnie uznaną prawdą, iż położenie iego iest nayprzyiemnieysze w całey Europie, i że pod tym względem odbiera pierwszeństwo Genui, a nawet i Neapolowi. Widać tam nad wybrzeżami morskiemi mnóstwo ogrodów i nayrozkoszznieyszych zamieszkań letnich, w budowie], których daią się widzieć gusta wszystkich narodów, a nawet i Chińczyków. Miasto to wznosi się w Amfiteatrze, okazuiąc oku przybywaiącego podróżnego, mnóstwo wież i meczetów. Wybrzeże morskie zarosłe cyprysami i innym przyiemnym krzewiem, wystawia nayrozkosznieyszy widok, przez mnóstwo ciągle przybywaiących i odchodzących, różnego narodu i stanu osób. Naprzeciw samego miasta leży morze zwane Marmara, odkrywaiące niezmierzoną spokoynych i cichych wód płaszczyznę, różnych narodów, wielkości i kształtu okręta, nie licząc w to mnóstwa pięknych bark i morskich łodzi, a oraz i wysp rozlicznych okrytych różney wysokości skałami, ubarwionych rozkoszną wiosną i wielu pieknemi gmachami i budynkami. Spostrzegać się tam także daią wybrzeża Azyi, tamecznych mieszkańców domy, ogrody i gaie, a około mieysc tych i wielkie miasto Skutari, naypysznieyszy wystawiaiące w odległości widok. — Trudnem iest tutay opisać wrażenie, iakiego doświadcza podróżny na widok tego wielkiego miasta i mieszkańców. Położenie iego wzniesione, rozmaitość drzew roślin i krzewiów, rozliczne budynki i domy, weyście do Bosforu, port i przed-

mieścia Galaty, Pera, S. Dimitri, Skutari i wieczną uśmiechaiące się wiosną doliny, Propontidy z wyspami, daley góra Olimpu wspaniale szczyt swóy pokryty śniegiem wznosząca, zewsząd rozkoszą i różnością tchnące europeyskie i azyatyckie błonia, cały ten ogół przedstawia zachwycaiący i niewysłowiony widok. Dziwić się tam ciągle potrzeba nad pięknością czaruiącey natury, nad nayszczęśliwszém położeniem okolic, nad widokiem oczyma nieogarnionego miasta, do którego przystęp iest tak rychły, obrona łatwa, którego port iest tak pewny, dogodny i tak rozległy. Ale za weyściem do miasta ustaie zaraz pierwsze wrażenie. Uderzony iest natychmiast każdy widokiem tak nieczystego i źle zabudowanego miasta; ulice są szerokie, lecz źle wybrukowane, domy nie regularne, nikczemne. Zadziwia każdego panuiąca wszędzie cichość, postać surowa i poważny chód Muzułmanów, a obok tego boiaźń, uniżoność i nikczemność nawet żydów, ormianów i niektórych Greków. Różność ta tak iest uderzaiąca, iż po zewnętrzney samey postaci łacnem iest rozróżnić nieznaiącemu nawet ubioru cudzoziemcowi, muzułmanina od Rai. (Tak nazywaią Greków, Armeńczyków i żydów).

Stambuł ma przeszło 400,000 domów, nie licząc w to przedmieść. Znayduie się w nim prócz tego 22 bram, z których 6 wychodzi na ulice, a 16 na morze.

Seray. Seray albo mieszkanie W. Sułtana leży nad kanałem i portem. Ma on około dwóch mil polskich obwodu. Nie potrzeba pod tym nazwiskiem Seray uważać, iak sądzą powszechnie, mieszkanie przeznaczone na pomieszczenie kobiet W. Sułtana, ale za cały iego pałac, wyrównywaiący obszernością nie iednemu miastu. Jest to raczey zbiór wielu pałaców i budynków stawianych iedne przy drugich podług upodobania Sułtana. Dachy pokryte są blachą. Główna brama iest marmurowa i zowie się *Capita porta.* Prowadzi ona do pierwszego dziedzińca, gdzie stoi szpital, mennica i inne budynki. Dziedziniec drugi zowie się *dziedzińcem dywanu*, ponieważ tam w wielkiey sali zgromadza się ta rada. Znayduią się iescze w tym dziedzińcu oficyny, skarbiec i staynie. Seray iest to mieyscem, które Europeyczykowie naywięcey starali się widzieć. Jego mury i bramy nie maią naymnieyszey ozdoby. Też same iednakże mury ukrywaią piękności, których ciemnota iedynie turków dostrzegać nie może; są to kolumny z różnych gatunków marmuru, umieszczone bez żadnego porządku w murach. Maią one wstrzymywać bałwany morza.

Meczety. Kościoł Stey Zofii albo raczey meczet tegoż nazwiska nie iest zbyt oddalony od Seraiu. Założycielem iego iest Cesarz grecki Justynian. Kościoł ten nie może iść w porównanie z kościołem Sgo Piotra w Rzymie, iak mylnie niektórzy wnosili, ale to powiedzieć można, iż iest naypięknieyszym gmachem w Grecyi. Wewnątrz podłoga wykładana iest różnego koloru marmurem. Kolumny są z starego zielonego marmuru i porfiru. Jest ich 40 wielkich, a 60 pomnieyszych, na których opiera się na około całego kościoła idąca galerya. W tych to kolumnach widać wielki kamień przezroczysty, który biorą za onix. Samych drzwi i podwoi iest 16 bronzowych. Meczet ten ma dochodu 10,000 złotych polskich na dzień i może pomieścić w sobie 100,000

osób. Ma tam bydź ieszcze iakoweś podziemne połączenie z morzem, przez które małe barki mogą się zbliżać aż do meczetu. Wszystkie inne stawiane są na wzór tego.

Meczet Solimana iest naywiększy i naywspanialszy. Ma on daleko więcey ozdob wewnątrz niż zewnątrz. Wsparty iest wewnątrz na bardzo pięknych granitowych kolumnach. Posadzka wykładana iest marmurem i porfirem. Znayduią się tam cztery kolumny, maiące bydź ieszcze przywiezione z Troi. Meczet ten stawiony iest w kwadrat. Na wierzchu po rogach wznoszą się cztery piękne wieże. We środku wspiera się na kolumnach z pięknego marmuru kopuła; na dwóch końcach widać podobnym sposobem wspierane dwie mnieysze kopuły. Galerya na wierzchu kościoła iest marmurowa. Pod kopułą iest fontanna, w którey kolumny tak są piękne iż zaledwie wierzyć można ażeby one były z naturalnego marmuru. W meczecie loża W. Sułtana obtoczona iest złoconą kratą; wstępuie się do niey przez piękne schody. W gurze widać mały ołtarzyk na ktòrym wyryte iest imie Boga, przed nim stoią dwa lichtarze wielkości zwyczayney a w nich woskowe swiece. Posadzka okrytą iest kosztownemi dywanami, cały zaś meczet mnóstwem lamp oswiecony. Znayduie się tam kolumnada z zielonego marmura, na ktorych iest 28 kopuł, we srodku iest nader wspaniały wodoskok. W tym to meczecie chowaią ciała Sułtanów.

Grecy maią cztery kościoły w mieście i na przedmieściach, ale małe i nieozdobne.

Rynek na przedaż niewolników. Przedawaią tam pospolicie niewolnice zabrane w Rossyi, Czerkasyi i Georgii. Są to pospolicie dziewczęta tak niezgrabne, iż w Europie mało by ie kto wziął do swych usług. Ale piękne niewolnice przechowywane w Haremach zakupywane na ten cel pospolicie bywaią w 8 albo 9 roku życia. Uczą ich tańcować, śpiewać, haftować i t. p. Są prawie wszystkie Czerkaski. Cena ich iest tak różna iak i innych towarów, kupuią ie pospolicie od 500 do 1000 piastrów Ale niewolnica piękności większey, płaconą bywa daleko drożey.

Wychwalaią na całym wschodzie piękność Georgiianek i Czerkasek. Maią one rysy twarzy europeyskiey; — wszystkie prawie są białe, włosów blond lub brunet. W młodości wszystkie są pięknego kształtu, ale tyią pospolicie z powodu nieczynnego życia i nazbyt często używanych kąpieli przez co iakieśmy nadmienili nabywaią tey dobrey tuszy, która iest uważaną za główną ozdobę w turczech a które przechodzipospolicie granice dobrego kształtu. — Nie potrzeba się dziwić widząc tak piękną urodę tych wszystkich kobiet; naypięknieysze bowiem bywaią wybierane i wystawiane na sprzedaż, przez własnych swoich rodziców. Ale co sprawiedliwą każdego przeiąć powinno wzgardą, to iest łakomstwo zwyciężaiące nawet uprzedzenia religiine. Pospolicie oyciec lub matka na widok złota, odrzuca naysczulsze i naymilsze serca swoiego uczucia i oddaie bez żalu własne swoie dziecie, ażeby było wychowane w inney religii, i nasycało chuci każdego który ie tylko zakupi.

(*Dalszy ciąg potém*).